

Опанасенко А.І., Мягких І.М., д.е.н., проф.

Київський національний університет технологій та дизайну

ФІНАНСОВІ РИЗИКИ ПІДПРИЄМСТВА ТА УПРАВЛІННЯ НИМИ

Анотація. У статті визначено сутність поняття фінансового ризику, проведена їх класифікація. Досліджено його роль для підприємства. Розглянуто методи та особливості управління ним. Доведено, що ефективно організований фінансовий ризик-менеджмент дасть можливість вчасно виявити, оцінити рівень ризику, попередити та уникнути виникнення фінансових ризиків підприємства, а також у разі необхідності нейтралізувати їх.

Ключові слова: ризик; фінанси; фінансовий ризик; фінансовий менеджмент; підприємство; ризик-менеджмент.

Опанасенко А.И., Мягких И.Н., д.э.н., проф.

Киевский национальный университет технологий и дизайна

ФИНАНСОВЫЕ РИСКИ ПРЕДПРИЯТИЯ И УПРАВЛЕНИЕ ИМИ

Аннотация. В статье определена сущность понятия финансового риска, проведена их классификация. Исследована его роль для предприятия. Рассмотрены методы и особенности управления им. Доказано, что эффективно организованный финансовый риск-менеджмент позволит вовремя выявить, оценить уровень риска, предупредить и избежать возникновения финансовых рисков предприятия, а также в случае необходимости нейтрализовать их.

Ключевые слова: риск; финансы; финансовый риск; финансовый менеджмент; предприятие; риск-менеджмент.

Опанасенко А., Мiahkykh I.

Kyiv National University of Technologies and Design

FINANCIAL RISKS OF THE ENTERPRISE AND THEIR MANAGEMENT

Abstract. The article defines the essence of the concept of financial risk, carried out their classification. Its role for the enterprise is investigated. Methods and features of its management are considered. It is proved that the effective organized financial risk management will allow to identify, assess the level of risk in a timely manner, prevent and avoid occurrence of financial risks of the enterprise, as well as, if necessary, to neutralize them.

Keywords: risk; finance; financial risk; financial management; enterprise; risk management.

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку ринкової економіки підприємства знаходяться в постійному пошуку шляхів ефективного використання та збільшення фінансових ресурсів. Досить часто підприємства зазнають негативного впливу в плані фінансово-економічного становища через низку факторів зовнішнього та внутрішнього середовища, що стають причиною виникнення певних ризиків, які можуть призвести до значних фінансових втрат. Саме тому обрана тема є достатньо актуальною, так як приділивши значну увагу дослідженню сутності фінансових ризиків та управлінню ними, допоможе уникнути в подальшому їхнього негативного впливу на розвиток підприємств.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Підприємство, його діяльність, розвиток, конкурентоспроможність завжди були та є об'єктом дослідження багатьох як вітчизняних так і іноземних науковців. Вивченням та аналізом можливих фінансових ризиків підприємства в умовах кризи та управління ними на сьогодні займаються такі вчені як: Г.Л. Вознюк [3], Т.В. Головач [5], М.В. Голованенко [15], А.Г. Загородній [3],

О.Є. Кузьмін [4], В.В. Лук'янова [5], О.Г. Мельник [4], Н.І. Машина [6], А.В. Шегда [15] та інші.

Мета дослідження. Проаналізувати сутність та складові факторів ризику для побудови ефективної системи управління фінансовими ризиками підприємства, яка надасть можливість швидкого реагування на непередбачувані події, викликані змінами зовнішніх та внутрішніх умов господарювання.

Виклад основних результатів та їх обґрунтування. На сьогодні в умовах політичної та економічної кризи в Україні значна кількість підприємств кожного дня стикається з різними проблемами, а саме: несприятливі фактори зовнішнього середовища, загострення конкуренції, посилення невизначеності тощо. Всі ці зазначені проблеми та багато інших, зумовлюють стійку тенденцію до зростання в країні значного числа фінансово неплатоспроможних підприємств, які в подальшому, або стають, або мають ризик стати банкрутами.

Вивчаючи ризики та причини їх виникнення стає зрозумілим, що таких понять як збитковість та банкрутство багато підприємств могло б уникнути за умов наявності не тільки якісно розробленої стратегії їх розвитку, а й власної концепції щодо стратегічного управління в умовах кризи, де в тому числі була б розроблена та включена і системи управління фінансовими ризиками, так як ця система відіграє важливу роль у фінансовій безпеці підприємства та його подальшого успіху.

Досліджуючи різні види ризиків як чинники, що впливають на стратегію розвитку підприємства, можна зазначити, що їх вплив має тенденцію не тільки негативу, а й позитиву (можливість отримати збитки дає суб'єкту господарювання поштовх на пошук та отримання додаткового прибутку).

Ризик, тобто нездатність досягти заздалегідь запланованих результатів, чітко відбивається на розвитку суб'єкта господарювання, його відносин і конкурентоспроможності. У наукових виданнях поняття ризику по-різному інтерпретується з урахуванням його особливостей, складових, функцій і чинників. Більш детальна характеристика поняття ризику наведена в табл. 1.

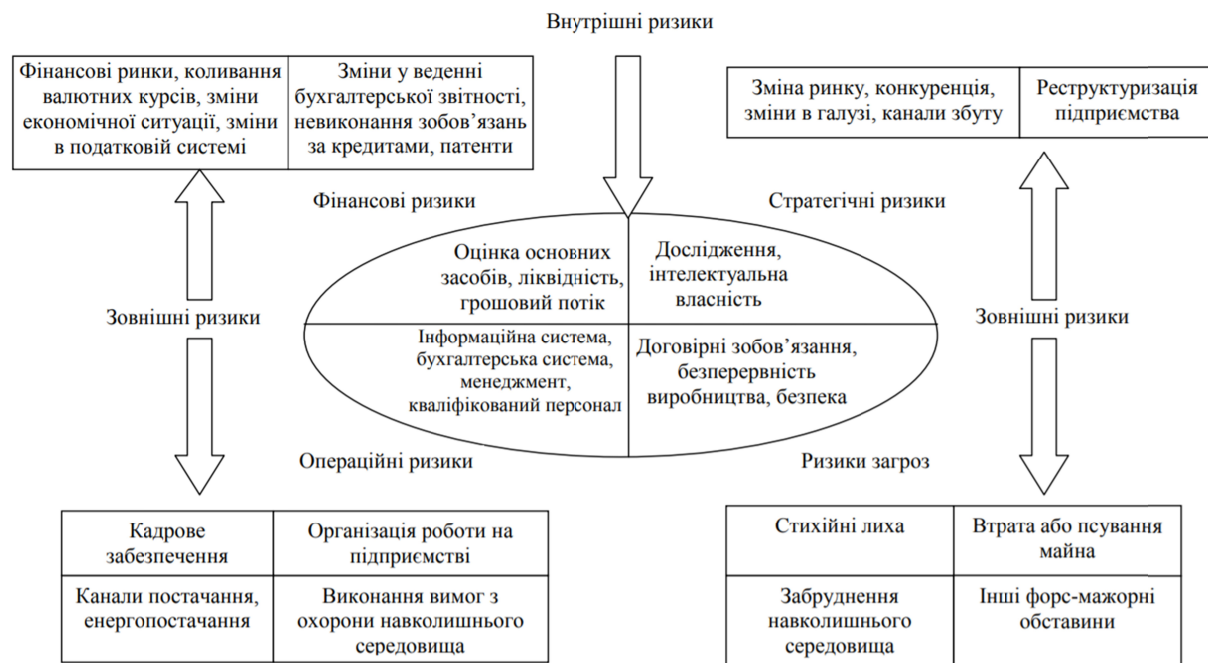
Таблиця 1

Визначення поняття «ризик»

Автор	Характеристика
О.Є. Кузьмін, О.Г. Мельник	Ризик – це ймовірність виникнення втрат, недоотримання прибутків, небажаного розвитку середовища функціонування, відхилення від установлених цілей [4]
А.В. Шегда, М.В. Голованенко	Ризик в економічному розумінні передбачає втрати (збитки), ймовірність котрих пов'язана з наявністю невизначеності (браку або недостовірністю інформації), а також зиск і прибуток, отримати які можливо лише завдяки діям, пов'язаним з ризиком [15]
В.В. Лук'янова, Т.В. Головач	Ризик – об'єктивно-суб'єктивна категорія, пов'язана з подоланням невизначеності, випадковості, конфліктності в ситуації неминучого вибору, що відображає ступінь досягнення суб'єктом очікуваного результату [5]
Н.І. Машина	Ризик – ймовірність втрати підприємством частини своїх ресурсів, недоодержання доходів чи появи додаткових витрат у результаті здійснення певної виробничої і фінансової діяльності [6]
А.Г. Загородній, Г.Л. Вознюк	Ризик – усвідомлення можливості небезпеки виникнення непередбачених втрат очікуваного прибутку, майна, грошей у зв'язку з випадковими змінами умов економічної діяльності, несприятливими обставинами [3]

Джерело: побудовано автором на основі [3–6, 15].

На сьогодні існує достатня кількість підходів щодо систематизації видів ризиків. Наведемо одну з класифікацій видів ризиків підприємства, що використовується у сучасній теорії ризик-менеджменту (рис. 1).

Джерело: [12].

Рис. 1. Класифікація видів ризиків підприємства

Досліджуючи поняття «фінансовий ризик», неможливо не зупинитися на такому понятті, як «фінанси».

У навчальному посібнику А.О. Старостіна та В.А. Кравченко подають визначення З. Боди та Р. Мортон, яке на їх думку яскраво розкриває сутність фінансів як науки і як практики – «фінанси – це наука про те, як люди керують витратою і надходженням дефіцитних грошових ресурсів протягом певного періоду часу» [8].

І.В. Журавльова визначає, що «фінанси – це система економічних відносин, які склалися в суспільстві між економічними суб'єктами з приводу створення, формування та використання фондів грошових коштів на основі розподілу та перерозподілу валового внутрішнього продукту» [13]. Проаналізувавши окремо сутність поняття ризику та фінансів, та об'єднавши їх, бачимо, що «фінансові ризики – це ризики, які виникають при здійсненні фінансового підприємництва чи фінансових угод, виходячи з того, що у фінансовому підприємстві в ролі товару виступають або валюта, або цінні папери, або кошти» [2, с. 22].

Для більш глибокого розуміння сутності поняття фінансового ризику, варто розглянути його основні елементи. Об'єктом фінансового ризику виступає система, умови діяльності якої неможливо оцінити повною мірою внаслідок невизначеності умов її функціонування. Суб'єктом фінансового ризику є фізична або юридична особа, яка зацікавлена в успішних фінансових результатах діяльності та приймає управлінські рішення стосовно об'єкта ризику. Під джерелами фінансового ризику розуміють дії, процеси та явища, які викликають невизначеність фінансової ситуації на ринку. «Основними причинами фінансового ризику є:

- залежність від кредиторів;

- значне перевищення позикових коштів над власними;
- пасивність капіталів;
- вкладення великих коштів у один проект;
- операції з цінними паперами» [7].

Найбільш повними на думку К.Д. Семенової та К.І. Тарасової, класифікаціями фінансових ризиків є класифікації, запропоновані в роботах І.Т. Балабанова [1, с. 25], Е.С. Стоянової [9, с. 442] та А.С. Шапкіна і В.А. Шапкіна [14, с. 165].

Відповідно до класифікацій цих вчених фінансові ризики поділяються на дві великі групи:

1) ризики, пов'язані з купівельною спроможністю грошей (інфляційні ризики – це ризики того, що отримані фірмою доходи знецінюються швидше, ніж ростуть за існуючого темпу інфляції);

2) ризики, пов'язані з вкладенням капіталу, тобто з інвестиційними проектами (інвестиційні ризики – це ризики того, що вилучення фінансових ресурсів з поточного обороту в майбутньому принесе збитки або прибуток розмірами менше очікуваного)» [11].

До фінансових ризиків відносяться валютний ризик, кредитний ризик та інвестиційний ризик [10].

Ризики виникають у зв'язку з рухом фінансових потоків і виявляються на ринках фінансових ресурсів у вигляді відсоткового, валютного, кредитного, комерційного (бізнес-ризик) та інвестиційного ризиків. Ринок цінних паперів породжує *інвестиційний ризик*, сутність якого полягає в ризику втрати вкладеного капіталу й очікуваного доходу [2, с. 22].

Щодо фінансових ризиків та управління ними, то можна зазначити – це система принципів та методів розробки та впровадження ризикованих фінансових рішень, які забезпечують комплексну оцінку різних фінансових ризиків та нейтралізують потенційні негативні наслідки.

Основними цілями щодо управління ризиками в організації є отримання прибутку при оптимальному співвідношенні витрат і ризиків, а в перспективі – стабільно та ефективно вести бізнес та мати значний потенціал для подальшого розвитку та зростання.

«Схема управління фінансовими ризиками являє собою частину загальної фінансової стратегії підприємства і полягає в розробці системи заходів щодо нейтралізації можливих негативних фінансових наслідків ризиків, пов'язаних з різними аспектами фінансової діяльності» [12].

«Логіка формування і реалізації схеми управління фінансовими ризиками така сама, як і під час управління іншими видами ризиків. Процес управління ризиком – це систематичний аналіз ризику, вироблення і застосування відповідних заходів для його мінімізації. У цьому процесі виділяють п'ять етапів:

- виявлення ризику;
- оцінка ризику;
- вибір методів впливу на ризик;
- реалізація обраних методів;
- оцінка результатів» [8].

Нейтралізація фінансових ризиків як складовий елемент моделі управління фінансовими ризиками має на меті забезпечення зіставності результативності господарської операції та рівня операційного, інвестиційного та фінансового ризиків як складових сукупного ризику господарської діяльності. Види ризиків та їх характеристика відображені в табл. 2.

Таблиця 2

Характеристика ризиків

Ризики	Характеристика
Систематичний ризик (ринковий, недиверсифікований)	Мінливість дохідності акцій або інвестиційних портфелів, що пов'язана зі зміною дохідності ринку в цілому
Несистематичний (диверсифікований) ризик	Мінливість дохідності акцій, яку не можна пояснити загальноринковими змінами
Релевантний ризик окремих акцій	Ризик, який ці акції приносять в добре диверсифікований портфель цінних паперів

Джерело: побудовано автором на основі [14].

Методи нейтралізації ризиків відображено в табл. 3.

Таблиця 3

Методи нейтралізації ризиків

Співвідношення рівнів ризику	Прийняття рішень
Страховання фінансових ризиків	Розподіляється на самострахування (джерелом формування фінансових ресурсів для покриття потенційних збитків є виключно внутрішні ресурси суб'єкта господарювання – фонди страхового відшкодування) та комерційне страхування (нейтралізація фінансових ризиків за допомогою страхової компанії, якій підприємство передає частину свого ризику за певну плату/страхову премію)
Диверсифікація фінансових ризиків	Оптимізація прийняття управлінських рішень з метою зменшення сукупного ризику за рахунок його розподілення між складовими, що характеризуються різними рівнями ризику
Хеджування фінансових ризиків	Укладання зустрічних операцій з купівлі – продажу базових активів із використанням похідних цінних паперів або введенням певних застережних умов, що забезпечують прив'язку зміни результативного показника до певного індикатора

Джерело: побудовано автором на основі [13].

Висновок. На основі викладеного матеріалу можна зробити висновок, що аналіз фінансових ризиків необхідний для класифікації ризиків за різними критеріями з метою своєчасного виявлення та забезпечення фінансової безпеки підприємства. Це дозволить побудувати ефективну систему управління фінансовими ризиками, яка дає можливість вчасно ідентифікувати, запобігти та уникнути виникнення ризиків, а також у разі потреби нейтралізувати їх за допомогою вищезазначених методів. Тому побудова ефективного механізму ризик-менеджменту дозволяє в повному обсязі реалізувати цілі і завдання фінансової діяльності підприємства та сприяє результативному здійсненню функцій управління фінансовими ризиками підприємства.

Список використаної літератури

1. Балабанов И. Т. Риск-менеджмент / И. Т. Балабанов. – М.: Финансы и статистика, 1996. – 192 с.
2. Донець Л. І. Економічні ризики та методи їх вимірювання: навч. посібник / Л. І. Донець. – К.: Центр навчальної літератури, 2006. – 312 с.
3. Загородній А. Г. Фінансово-економічний словник / А. Г. Загородній, Г. Л. Вознюк. – Львів: Вид-во Нац. ун-ту "Львівська політехніка", 2005. – 714 с.
4. Кузьмін О. Є. Теоретичні та прикладні засади менеджменту: навч. посібник / О. Є. Кузьмін, О. Г. Мельник. – Львів: Інтеллект-Захід, 2003. – 352 с.
5. Лук'янова В. В. Економічний ризик: навч. посібник / В. В. Лук'янова, Т. В. Головач. – К.: Академвидав, 2007. – 462 с.

6. Машина Н. І. Економічний ризик та методи його вимірювання: навч. посібник / Н. І. Машина. – К.: Центр навч. літ, 2003. – 188 с.
7. Нижник О. В. Аналіз фінансових ризиків підприємства та напрями їх нейтралізації [Електронний ресурс] / О. В. Нижник // Вісник Хмельницького національного університету, – 2014. – № 4 (216), – Т. 2. – Режим доступу: <http://elar.khnu.km.ua/jspui/bitstream/123456789/3713/1/%D0%9D%D0%98%D0%96%D0%9D%D0%98%D0%9A.pdf>
8. Старостіна А. О. Ризик-менеджмент: теорія та практика: навч. посібник / А. О. Старостіна, В. А. Кравченко. – К.: ІВЦ "Видавництво "Політехніка", 2004. – 200 с.
9. Стоянова Е. С. Финансовый менеджмент: Теория и практика: учеб. для студ. вузов / Е. С. Стоянова. – 5-е изд., перераб. и доп. – М.: Перспектива, 2006. – 656 с.
10. Семенова К. Д. Ризики діяльності промислових підприємств: інтегральне оцінювання: монографія / К. Д. Семенова, К. І. Тарасова. – Одеса: ФОП Гуляєва В. М., 2017. – 234 с.
11. Тарасова К. І. Financial risks in a system of risks of enterprise / К. І. Тарасова // Економіка країни: стан, досягнення та перспективи подальшого співробітництва з ЄС: матеріали Міжнародної науковопрактичної конференції (м. Одеса, 19–20 вересня 2014 р.) / відп. за випуск д.е.н., проф. С. О. Якубовський. – Одеса: ОНУ імені І. І. Мечникова, 2014. – С. 27–30.
12. Фінансовий менеджмент: навч. посібник / за заг. ред. В. М. Бороноса [Електронний ресурс]. – Суми: Вид-во СумДУ, 2012. – 539 с. – Режим доступу: <http://fin.fem.sumdu.edu.ua/uk/finman2012.html>.
13. Фінанси: навч. посібник [Електронний ресурс] / І. В. Журавльова, О. В. Гаврильченко, О. П. Полтініна та ін.; за заг. ред. д-ра екон. наук, проф. І. В. Журавльової. – Харків: ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2017. – 330 с.
14. Шапкин А. С. Теория рисков и моделирование рискованных ситуаций: учебник / А. С. Шапкин, В. А. Шапкин. – М.: Дашков и Ко, 2005. – 880 с.
15. Шегда А. В. Ризики в підприємстві: оцінювання та управління: навч. посібник / А. В. Шегда, М. В. Голованенко; за ред. А. В. Шегди. – К.: Знання, 2008. – 271 с.
16. Ганущак-Єфіменко Л. М. Розвиток інноваційного підприємництва на засадах кластерної організації / Л. М. Ганущак-Єфіменко, В. Г. Щербак // Актуальні проблеми економіки. – 2016. – № 11 (185). – С. 88–97.
17. Ганущак-Єфіменко Л. М. Методичні засади стратегічного управління портфелем бізнесу інтегрованих бізнес структур / Л. М. Ганущак-Єфіменко // Актуальні проблеми економіки. – 2014. – № 6. – С. 197–205.
18. Ganushchak-Efimenko L. Methodological framework for integrated business structures branding development in Ukraine / L. Ganushchak-Efimenko, V. Shcherbak, O. Nifatova, O. Kolodizie, R. Rebilas // Innovative Marketing. – 2019. – Volume 15. – Issue 2. – P. 14–29.